

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра цивільного права і процесу

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни:

на тему: «Особливості консультування з правових питань у сфері
сімейного права»

Студентка групи: ПР-36

Бондар Ліана Юріївна

Керівник: доктор юридичних наук,
професор

Лукасевич-Крутник Ірина Степанівна

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У СФЕРІ СІМЕЙНОГО ПРАВА.....	5
1.1. Поняття та значення правового консультування у сімейному праві.....	5
1.2. Основні принципи та методи консультування.....	7
1.3. Нормативно-правова база правового консультування у сфері сімейного права.....	9
Висновки до розділу 1.....	11
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПРАВОВИХ ПИТАНЬ У СФЕРІ СІМЕЙНОГО ПРАВА.....	12
2.1. Консультування щодо укладення та розірвання шлюбу.....	12
2.2. Консультування з питань прав та обов'язків батьків і дітей.....	14
2.3. Врегулювання майнових відносин між подружжям.....	16
2.4. Юридичне консультування щодо аліментних зобов'язань.....	18
Висновки до розділу 2.....	21
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У СФЕРІ СІМЕЙНОГО ПРАВА.....	22
3.1. Використання цифрових технологій у правовому консультуванні.....	22
3.2. Зарубіжний досвід та можливості його адаптації.....	23
3.3. Напрями вдосконалення законодавчого регулювання правового консультування.....	24
Висновки до розділу 3.....	25
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27

ВСТУП

У сучасному суспільстві важливу роль відіграє правова обізнаність громадян, адже саме вона сприяє захисту їхніх прав, свобод та законних інтересів. Особливої актуальності набуває правове консультування у сфері сімейного права, оскільки питання, пов'язані з укладенням та розірванням шлюбу, визначенням правового статусу батьків і дітей, розподілом майна подружжя, аліментними зобов'язаннями часто є емоційно напруженими й потребують не лише правової грамотності, а й психологічної делікатності у підходах.

Консультування з правових питань у сфері сімейного права — це не просто інформування клієнта про норми права, а комплекс дій, спрямованих на запобігання конфліктів, забезпечення правової визначеності та досягнення оптимального результату у вирішенні особистих та майнових відносин. Особливість правового консультування у сімейних правовідносинах полягає у поєднанні юридичної точності з високим рівнем комунікації, що дозволяє клієнтам краще розуміти свої права й обов'язки, а також ухвалювати усвідомлені рішення. У зв'язку з цим зростає потреба у кваліфікованих фахівцях, які вміють грамотно застосовувати положення чинного законодавства, використовувати ефективні методи комунікації та враховувати етичні аспекти правової допомоги.

Актуальність теми зумовлена також динамікою змін у законодавстві, розвитком цифрових технологій, які трансформують підходи до надання правової допомоги, а також зростанням кількості звернень громадян з питань сімейного характеру.

Дослідження особливостей правового консультування у цій сфері дозволяє вдосконалити практичну діяльність юристів, підвищити ефективність захисту прав учасників сімейних відносин та забезпечити дотримання принципів верховенства права і справедливості.

Метою цієї курсової роботи є дослідження теоретичних засад, особливостей і перспектив розвитку правового консультування у сфері сімейного права. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

- розкрити поняття, значення, принципи та методи правового консультування;
- проаналізувати нормативно-правову базу, що регулює правове консультування у сфері сімейного права;
- визначити особливості правового консультування щодо укладення шлюбу, розірвання шлюбу, майнових питань, аліментів тощо;
- дослідити сучасні тенденції, іноземний досвід та шляхи удосконалення правового консультування в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі надання правових консультацій у сфері сімейного права.

Предметом дослідження є особливості правового консультування як форми правової допомоги у сфері сімейних правовідносин.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У СФЕРІ СІМЕЙНОГО ПРАВА

1.1. Поняття та значення правового консультування у сімейному праві

Правове консультування є однією з основних форм надання правової допомоги громадянам, що забезпечує реалізацію їхнього права на правову поінформованість та доступ до правосуддя. Особливо важливим воно є у сфері сімейного права — одній з найбільш делікатних та чутливих галузей права, що регулює взаємини між членами сім'ї, захищає права дітей, батьків, подружжя, а також встановлює порядок вирішення конфліктних ситуацій у сім'ї.

Сімейне життя часто супроводжується емоційними переживаннями, конфліктами інтересів, високим рівнем суб'єктивності у сприйнятті ситуацій. У таких умовах правова допомога має бути не лише юридично грамотною, а й адаптованою до психологічних обставин кожної конкретної справи. Правове консультування у сфері сімейного права покликане дати людині не просто відповідь на правове питання, а сформулювати розуміння її правової ситуації, можливих сценаріїв розвитку подій та оптимальних способів дій.

Під правовим консультуванням зазвичай розуміється діяльність уповноважених осіб (адвокатів, юристів, фахівців безоплатної правової допомоги), спрямована на роз'яснення норм чинного законодавства, особливостей їх застосування у конкретних життєвих обставинах та надання порад щодо подальших дій клієнта. У сфері сімейного права ця діяльність охоплює широкий спектр питань — від укладення шлюбного договору та оформлення опіки над дитиною до вирішення конфліктів щодо майна чи аліментів. Особливу увагу варто звернути на особливість цільової аудиторії правового консультування у сімейному праві. Зазвичай до юриста звертаються особи, які перебувають у кризовому стані: розлучення, конфлікти з колишнім чоловіком або дружиною, проблеми у вихованні дітей, домашнє насильство тощо.

Це вимагає від фахівця не лише професійної підготовки, але й толерантності, вміння працювати з особами, які можуть бути у пригніченому або дестабілізованому емоційному стані. Тому значення правового консультування полягає також у наданні особі моральної підтримки, впевненості у своїх правах та діях. Сучасна практика свідчить, що правове консультування є не лише способом вирішення вже існуючих проблем, а й важливим інструментом превенції правопорушень у сфері сімейних відносин. Наприклад, своєчасна консультація щодо укладення шлюбного договору може в майбутньому запобігти тривалим судовим спорам щодо поділу майна. Консультація з приводу обов'язків батьків щодо утримання дитини може стимулювати добровільне виконання обов'язків без необхідності звернення до суду.

Крім того, правове консультування має важливе соціальне значення. Воно сприяє формуванню правової культури, підвищенню рівня обізнаності громадян про їхні права та способи їх захисту. У демократичній державі, яка гарантує кожному доступ до правосуддя, правова просвіта населення через консультування є одним з основоположних елементів ефективного функціонування правової системи. Не менш важливою є роль правового консультування у контексті захисту прав дитини. У багатьох справах, пов'язаних із визначенням місця проживання неповнолітньої дитини, встановленням графіка спілкування з одним із батьків або стягненням аліментів, саме завдяки грамотній консультації юриста вдається врахувати інтереси дитини, уникнути тривалих судових процесів і забезпечити належні умови її виховання. Таким чином, правове консультування сприяє реалізації принципу пріоритету найкращих інтересів дитини.

Слід також наголосити, що надання правових консультацій у сфері сімейного права є не лише обов'язком адвокатів та інших юристів, а й важливим напрямом діяльності держави у межах системи безоплатної правової допомоги. Згідно з Законом України «Про безоплатну правову допомогу», громадяни мають право на отримання правових консультацій з питань, що стосуються сімейного життя, у центрах надання безоплатної правової допомоги, що функціонують у всіх регіонах України.

1.2. Основні принципи та методи консультування

Правове консультування, як форма надання юридичної допомоги, базується на певних принципах, що визначають його зміст, підходи до взаємодії з клієнтом і вимоги до якості консультування. У сфері сімейного права, де часто йдеться про складні життєві ситуації, ці принципи набувають особливої ваги, оскільки забезпечують не лише юридичну ефективність, а й етичну коректність надання допомоги. Серед основних принципів правового консультування у сфері сімейного права можна виокремити такі:

1. Принцип законності. Будь-яка юридична консультація має ґрунтуватися виключно на чинному законодавстві України, а також на судовій практиці, правових позиціях Верховного Суду та міжнародних зобов'язаннях держави.

2. Принцип добросовісності та етичності. У процесі консультування юрист зобов'язаний дотримуватися етичних норм, бути неупередженим, не втручатися у приватне життя особи без потреби, поважати моральні цінності клієнта. У сфері сімейного права це особливо важливо, адже йдеться про інтимні сторони життя, конфлікти між близькими людьми, взаємини з дітьми.

3. Принцип конфіденційності. Усі відомості, отримані під час консультування, мають залишатися таємницею. Це гарантує довіру між клієнтом і юристом, дозволяє особі відкрито розповідати про свою ситуацію, не побоюючись розголошення особистих чи чутливих даних.

4. Принцип індивідуального підходу. Сімейні справи завжди мають індивідуальний характер, тому консультування повинне враховувати особливості конкретної ситуації.

5. Принцип доступності. Консультації мають бути зрозумілими для клієнта. Юрист повинен пояснювати складні юридичні терміни простою мовою, щоб особа чітко усвідомила свої права, ризики та можливі наслідки своїх дій або бездіяльності.

6. Принцип професіоналізму. Фахівець, який надає консультації, повинен мати відповідну кваліфікацію, бути обізнаним у чинному законодавстві.

Окрім принципів, у практиці правового консультування важливу роль відіграють методи, за допомогою яких юрист досягає ефективного результату. До основних методів належать:

1. Усне консультування. Це найпоширеніший метод, який передбачає особисту розмову між юристом і клієнтом. Зазвичай проводиться в адвокатському офісі, державному центрі безоплатної правової допомоги або навіть телефоном чи онлайн. Такий формат дозволяє клієнту оперативно отримати відповіді на запитання, а юристу — швидко зорієнтуватися у ситуації.

2. Письмове консультування. Письмові консультації зазвичай надаються за запитом клієнта, який бажає отримати докладний правовий висновок. Це може бути юридичний аналіз договору, детальне роз'яснення правової позиції у майновому спорі, алгоритм дій у разі розлучення тощо. Письмові поради мають більш офіційний характер і часто використовуються для подальшого звернення до суду.

3. Онлайн-консультування. З розвитком технологій з'явилася можливість надавати консультації через електронну пошту, месенджери, відеозв'язок. Це зручно для осіб, які проживають у віддалених регіонах або не можуть приїхати на особистий прийом. Однак тут особливо важливо дотримуватись конфіденційності та захисту персональних даних.

4. Використання юридичних алгоритмів (check-lists). У деяких випадках юристи використовують структуровані опитувальники або списки питань, що дозволяє ефективніше зібрати інформацію про ситуацію клієнта та уникнути пропусків важливих деталей. Наприклад, при розлученні можуть застосовуватись шаблони щодо аналізу наявного майна, дітей, аліментних зобов'язань.

5. Психологічне моделювання ситуації. У складних справах фахівці іноді вдаються до елементів психологічного аналізу ситуації: прогнозують поведінку сторін, можливі конфлікти, реакції на пропозиції чи судові рішення.

Залежно від обставин справи, юрист може поєднувати кілька методів: наприклад, усне консультування підкріпити письмовим резюме з ключовими порадами, або після онлайн-спілкування запросити клієнта на особисту зустріч для уточнення важливих деталей.

1.3. Нормативно-правова база правового консультування у сфері сімейного права

Правове консультування у сфері сімейного права ґрунтується на широкій системі нормативно-правових актів, що регулюють як загальні засади надання правової допомоги, так і специфічні сімейні правовідносини. Знання цієї нормативної бази є необхідною умовою для забезпечення якісного, професійного й законного консультування, що відповідає потребам і правам клієнтів. Насамперед, ключовим нормативним актом, що визначає загальні засади консультування громадян у правових питаннях, є Конституція України. Стаття 59 Конституції гарантує кожному право на правову допомогу. У цій нормі закладено фундаментальне право особи на отримання юридичних консультацій, захисту своїх прав, свобод та інтересів. Конституція також проголошує принцип верховенства права (стаття 8), що зобов'язує державу створювати умови для належного правового інформування населення. На практичному рівні базовим законом, що безпосередньо регулює механізми надання юридичних консультацій, є Закон України «Про безоплатну правову допомогу». Цей закон визначає порядок функціонування системи безоплатної первинної та вторинної правової допомоги. До первинної правової допомоги, відповідно до статті 10 Закону, належить надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань — саме той вид допомоги, що найчастіше надається у сфері сімейного права.

Безоплатна правова допомога надається через мережу центрів та бюро правової допомоги, які функціонують по всій території України. Право на таку допомогу мають, зокрема, малозабезпечені особи, діти, особи з інвалідністю, ветерани, внутрішньо переміщені особи, а також всі громадяни, які звертаються за консультацією без потреби представництва у суді. Безпосередньо сферу сімейного права регулює Сімейний кодекс України, який містить положення про шлюб, розірвання шлюбу, права і обов'язки батьків і дітей, опіку й піклування, аліменти, поділ майна подружжя та інші аспекти, що є предметом правового консультування.

Сімейний кодекс є основним джерелом норм, які роз'яснюються клієнтам при зверненні до юриста. Крім Сімейного кодексу, у процесі консультування юристи часто посилаються на Цивільний кодекс України, який регламентує майнові правовідносини між фізичними особами. Це особливо актуально при вирішенні питань щодо поділу спільного майна подружжя, спадкування, визнання договорів недійсними тощо. Також слід враховувати положення Цивільного процесуального кодексу України, який визначає порядок розгляду сімейних спорів у суді. У питаннях захисту прав дитини правники керуються також Законом України «Про охорону дитинства», який встановлює гарантії правового захисту дітей, принципи участі держави у забезпеченні належних умов їхнього життя та виховання. Особливої уваги заслуговує Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», оскільки значна кількість звернень у сфері сімейного права пов'язана саме з насильницькими діями у сім'ї. Цей закон передбачає механізми термінового реагування, надання допомоги постраждалим особам, накладення обмежувальних приписів, а також обов'язки суб'єктів, що здійснюють заходи захисту. У практиці консультування також застосовуються міжнародні правові акти, ратифіковані Україною. Серед них:

- Конвенція про права дитини (1989 р.), яка закріплює принципи пріоритету інтересів дитини, її права на участь у процесах, що її стосуються, захист від насильства та експлуатації.
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини), яка містить норми, що захищають право на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8), заборону дискримінації тощо.
- Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (1980 р.), яка застосовується у випадках міжнародних сімейних спорів.

Таким чином, нормативно-правова база правового консультування у сфері сімейного права є комплексною та включає: конституційні положення; законодавство про надання правової допомоги; сімейне та цивільне законодавство; процесуальні норми; спеціальні закони у сфері захисту дітей та протидії насильству; міжнародно-правові акти; судову практику.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було проаналізовано теоретико-правові засади правового консультування у сфері сімейного права. З'ясовано, що правове консультування є важливою формою надання юридичної допомоги, яка сприяє реалізації та захисту прав і законних інтересів суб'єктів сімейних правовідносин.

Поняття консультування в сімейному праві охоплює інформування, роз'яснення правових норм, аналіз правової ситуації, прогнозування правових наслідків дій клієнта, а також розробку оптимальної моделі поведінки. Основу правового консультування становлять принципи законності, конфіденційності, доступності, добросовісності, професіоналізму та орієнтації на інтереси клієнта.

Розгляд нормативно-правової бази засвідчив, що консультування у сфері сімейного права спирається на норми Сімейного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу, Законів України «Про безоплатну правову допомогу», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інші акти, що регулюють права громадян у сімейних правовідносинах. Таким чином, юридичне консультування у цій сфері має як практичне, так і глибоке правове підґрунтя, що вимагає від фахівця високого рівня знань та етичної відповідальності.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПРАВОВИХ ПИТАНЬ У СФЕРІ СІМЕЙНОГО ПРАВА

2.1. Консультування щодо укладення та розірвання шлюбу

Юридичне консультування з питань укладення та розірвання шлюбу є одним з найпоширеніших напрямів практики у сфері сімейного права. У цих питаннях особи звертаються за правовою допомогою не лише у періоди конфлікту, але й на етапах планування шлюбу, укладення шлюбного договору, організації спільного життя чи оформлення юридичного розірвання стосунків.

Укладення шлюбу — це акт вольового об'єднання чоловіка і жінки, що породжує між ними взаємні права й обов'язки. В Україні шлюб регулюється Сімейним кодексом України, зокрема, главою 3, яка містить умови та порядок його укладення. У процесі консультування юрист зобов'язаний не лише пояснити, які документи потрібні для реєстрації шлюбу, але й звернути увагу на правові наслідки такого рішення. Передусім, фахівець роз'яснює умови дійсності шлюбу. До таких належать: взаємна згода осіб, що вступають у шлюб; досягнення шлюбного віку (наразі — 18 років для обох осіб, але можливе зниження за рішенням суду з 16 років); відсутність перешкод до шлюбу (наприклад, кровна спорідненість, існування іншого шлюбу тощо).

Юрист також може консультувати щодо можливості укладення шлюбного договору. Це важливо для пар, які бажають заздалегідь врегулювати майнові аспекти своїх відносин, уникнути потенційних конфліктів у разі розлучення. Консультація щодо змісту, меж дії та юридичної сили шлюбного договору є корисною навіть у тих випадках, коли клієнти ще не ухвалили остаточного рішення щодо його підписання. Окрему увагу під час консультації слід приділити особам, які укладають шлюб із іноземцями. У такому разі юрист повинен пояснити, які документи вимагаються, як відбувається визнання шлюбу за кордоном, чи діє шлюбний договір в іншій державі та які наслідки матиме розірвання шлюбу в міжнародному контексті.

Щодо розірвання шлюбу, то це питання займає значну частину практики сімейного консультування. Розлучення — це не лише юридична процедура, але й емоційно складний процес, який зачіпає майнові, батьківські, соціальні аспекти життя людини. Юрист повинен забезпечити повноцінну правову підтримку, максимально зменшуючи рівень стресу та невизначеності для клієнта.

Розірвання шлюбу в Україні можливе:

- через органи державної реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) — якщо обидві сторони згодні на розлучення і не мають спільних неповнолітніх дітей;
- через суд — якщо одна із сторін не погоджується, якщо є діти або майнові спори.

Під час консультації юрист має: пояснити підстави і процедуру розірвання шлюбу. Зокрема, звернути увагу на право особи подати позов про розлучення, навіть якщо інша сторона не згодна, за умови, що подальше спільне життя є неможливим; роз'яснити строк розгляду справи. Зазвичай суд надає подружжю термін для примирення — від 1 до 3 місяців. Якщо примирення не відбулося, шлюб розривається рішенням суду; надати інформацію щодо майнових наслідків. Після розлучення кожен із колишнього подружжя має право на частку спільного майна. Консультація включає аналіз майнового статусу, можливість поділу, укладення угоди про поділ чи звернення до суду; пояснити права батьків на дітей. У разі наявності дітей важливо правильно оформити питання щодо їх проживання, участі у вихованні, визначення місця проживання, порядку зустрічей тощо. Юрист також пояснює, як визначається розмір аліментів, які права мають батьки щодо опіки.

Особливої уваги потребує ситуація, коли один із подружжя перебуває за кордоном, або ухиляється від участі в судовому процесі. У таких випадках юрист повинен роз'яснити механізми заочного розгляду справи, міжнародного вручення документів, правової допомоги між державами. У рамках консультації також обговорюється можливість медіації, як альтернативного способу врегулювання спорів. Це добровільна процедура за участю нейтрального посередника, яка допомагає подружжю домовитися без суду, зберігши конструктивні відносини, особливо якщо в них є спільні діти.

2.2. Консультування з питань прав та обов'язків батьків і дітей

Правові відносини між батьками та дітьми є фундаментальною частиною сімейного права, оскільки стосуються одного з найцінніших аспектів людського життя — родинного виховання, турботи про дитину та її благополуччя. Юридичне консультування з цього питання охоплює дуже широкий спектр тем, починаючи з визначення батьківства й закінчуючи питаннями опіки, виховання та матеріального забезпечення дитини.

Насамперед варто зазначити, що права та обов'язки батьків і дітей регулюються главою 15 Сімейного кодексу України. Юрист, надаючи консультації, має орієнтуватися на ключові принципи, встановлені законом: рівність прав батька і матері, пріоритет інтересів дитини, обов'язок батьків піклуватися про фізичний, духовний та моральний розвиток дитини. Однією з поширених ситуацій у консультуванні є визначення батьківства або материнства. Юрист роз'яснює порядок встановлення батьківства — як добровільного (шляхом подання спільної заяви в орган державної реєстрації актів цивільного стану), так і судового (у разі відсутності згоди або при запереченні факту батьківства). Особливо це актуально при розірванні стосунків між батьками або у випадках, коли один із них ухиляється від обов'язків щодо дитини.

Важливе місце займає право дитини на належне виховання, освіту, охорону здоров'я та повагу до її людської гідності. Згідно зі статтею 150 СК України, батьки зобов'язані не лише утримувати дитину, а й виховувати її в дусі поваги до прав та свобод інших осіб. Порухення цих обов'язків може стати підставою для позбавлення батьківських прав (ст. 164 СКУ), тому під час консультації юрист має роз'яснити механізм захисту дитини у випадках насильства, жорстокого поводження, алкоголізму батьків тощо.

Клієнти часто звертаються з питаннями щодо розподілу батьківських обов'язків після розлучення. Тут важливо надати чіткі роз'яснення щодо того, що розлучення не звільняє батьків від відповідальності за дитину. Після припинення шлюбу кожен із батьків має однакові права і обов'язки щодо дитини.

Якщо виникає спір щодо місця проживання дитини, способів спілкування з одним із батьків чи порядку участі у вихованні — вирішення таких питань можливе або шляхом укладення договору між батьками, або через звернення до суду.

Юридичне консультування у цій сфері охоплює такі ключові блоки:

- встановлення місця проживання дитини;
- порядок участі у вихованні батька або матері, що проживає окремо;
- визначення обов'язку щодо участі у витратах на утримання дитини (у тому числі через аліменти);
- захист прав дитини у випадках конфліктів між батьками;
- інформування про процедури позбавлення або поновлення батьківських прав.

У випадках, коли батьки не можуть дійти згоди щодо умов спілкування з дитиною, юрист має пояснити можливість встановлення графіка зустрічей, час і місце перебування з дитиною, а також можливість судового визначення такого графіка. При цьому суд враховує вік дитини, її ставлення до кожного з батьків, умови проживання та рівень психологічного комфорту.

Не менш важливим є інститут участі органів опіки та піклування. Під час консультування юрист повинен роз'яснити, що орган опіки не лише надає висновок щодо доцільності певного варіанта вирішення спору, а й здійснює контроль за дотриманням прав та інтересів дитини. Наприклад, для виїзду дитини за кордон без згоди одного з батьків потрібне або рішення суду, або дозвіл органу опіки (в окремих випадках).

Юрист також зобов'язаний звертати увагу клієнтів на право дитини бути вислуханою. Це право передбачене статтею 171 СКУ та статтею 12 Конвенції ООН про права дитини, яку ратифіковано в Україні. Якщо дитина досягла достатнього віку (переважно з 10 років), її думка враховується судом та органами опіки при вирішенні питань, що її стосуються.

Крім того, до юристів часто звертаються щодо усиновлення, встановлення опіки, піклування або визнання особи такою, що має право на виховання дитини (наприклад, бабусі чи дідуся).

2.3. Врегулювання майнових відносин між подружжям

Одним із найбільш складних та конфліктних аспектів сімейного права є врегулювання майнових відносин між подружжям. Ця сфера охоплює як питання щодо належності та користування майном під час шлюбу, так і його поділ у разі розірвання шлюбних відносин. Юридичне консультування в цьому напрямку повинно забезпечити клієнта чіткими знаннями про його права, способи їх реалізації, правові інструменти захисту та запобігання конфліктним ситуаціям.

Правовою основою є глава 8 Сімейного кодексу України, а також відповідні норми Цивільного кодексу України, зокрема ті, що регулюють право спільної власності. Згідно зі статтею 60 СКУ, майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від того, на чие ім'я воно зареєстроване або ким із подружжя фактично було придбане. Це означає, що обидва мають рівні права на таке майно, і під час поділу частки визначаються рівними, якщо інше не встановлено договором або рішенням суду.

Під час консультації юрист повинен надати такі ключові роз'яснення що вважається спільним майном; яка різниця між спільною сумісною і особистою приватною власністю; як відбувається поділ майна — добровільно чи через суд; які можливості забезпечення прав кожного з подружжя існують на етапі укладення шлюбу або під час його існування.

До спільного майна належать: житлові приміщення, побутова техніка, автомобілі, грошові кошти, цінні папери, корпоративні права, заробітна плата, доходи від підприємницької діяльності, інші доходи. Особистим майном вважається: майно, набуте до шлюбу; отримане у спадщину чи у подарунок; речі індивідуального користування; премії та нагороди, якщо інше не встановлено судом.

Юрист також повинен пояснити, що в разі виникнення спору між подружжям щодо прав на майно, кожен має право звернутися до суду з вимогою визнання права власності або поділу спільного майна.

Суд, розглядаючи такі справи, враховує не лише рівність часток, але й інтереси дітей, добросовісність сторін, особливі обставини (наприклад, участь одного з подружжя у веденні домашнього господарства без отримання доходу).

Частими є такі запити в межах консультування: як поділити квартиру, придбану у шлюбі, але оформлену лише на одного з подружжя; як визначити частку в бізнесі, зареєстрованому на одного із подружжя; як ділитися кредит, іпотека чи інші зобов'язання; чи можна вимагати компенсацію у разі, якщо одне з подружжя вклало більше коштів.

Важливим елементом запобігання спорам є укладення шлюбного договору. Згідно зі статтею 92 СКУ, такий договір може бути укладений до реєстрації шлюбу або під час його існування. У ньому сторони можуть визначити:

- правовий режим майна (наприклад, окреме володіння тим, що кожен заробляє);
- порядок користування житлом;
- умови поділу майна у разі розлучення;
- інші матеріальні зобов'язання.

Юрист під час консультації роз'яснює, що шлюбний договір укладається в письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню, може містити обмеження щодо розпорядження певним майном, але не може порушувати права на утримання або особисті немайнові права (наприклад, право на виховання дитини). Такий договір може бути оскаржений у судовому порядку, якщо одна зі сторін уклала його під впливом обману, тиску чи була введена в оману.

У ситуаціях, коли подружжя розлучається і не може поділити майно, консультація охоплює пояснення процедур:

- подання позову до суду про поділ спільного майна;
- визначення частки;
- можливість компенсувати одному з подружжя частку в грошовій формі;
- забезпечення позову (накладення арешту на майно, заборона відчуження тощо).

2.4. Юридичне консультування щодо аліментних зобов'язань

Аліментні зобов'язання — одна з найактуальніших та найскладніших категорій питань у сфері сімейного права, з якою найчастіше звертаються громадяни до юристів. Це зобов'язання осіб щодо матеріального утримання своїх дітей, непрацездатних членів родини та інших родичів у випадках, визначених законом. Юридичне консультування в цій сфері передбачає не лише роз'яснення чинного законодавства, а й допомогу у складанні заяв, формуванні доказової бази, супровід під час досудового врегулювання або судового процесу.

Згідно зі статтею 180 Сімейного кодексу України, батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття, а у випадках, визначених законом — і після досягнення 18 років (наприклад, якщо дитина продовжує навчання або є непрацездатною). Юрист має пояснити клієнту, що обов'язок сплачувати аліменти виникає незалежно від того, чи підтримує особа стосунки з дитиною, чи позбавлена батьківських прав, чи проживає з дитиною.

Ключові питання, які зазвичай ставлять під час консультування з аліментних зобов'язань: як визначається розмір аліментів; які способи стягнення аліментів існують; як діяти, якщо особа ухиляється від сплати; чи можна збільшити/зменшити розмір аліментів; які наслідки несплати аліментів; чи можливо стягнути заборгованість.

Юрист пояснює, що аліменти можуть стягуватись у двох формах:

1. У частці від доходу (наприклад, $\frac{1}{4}$ — на одну дитину, $\frac{1}{3}$ — на двох, $\frac{1}{2}$ — на трьох і більше дітей);
2. У твердій грошовій сумі, яка визначається судом з урахуванням матеріального стану сторін, потреб дитини та інших обставин.

Особливої уваги потребує консультування клієнтів, які хочуть звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів. Юрист допомагає:

- підготувати позовну заяву;
- зібрати документи, що підтверджують витрати на дитину;

- подати клопотання про забезпечення позову (наприклад, арешт на майно відповідача);
- сформувати правову позицію щодо необхідного розміру аліментів.

Якщо особа має нестабільний дохід або приховує його, юрист інформує, що аліменти можуть бути визначені у твердій грошовій сумі, виходячи з прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку (станом на 2025 рік — близько 3 000–4 000 грн). При цьому мінімальний гарантований розмір аліментів — не менше 50% прожиткового мінімуму, і він не може бути нижчим, навіть якщо платник не працює.

Нерідко виникають ситуації, коли платник аліментів ухиляється від зобов'язань. У таких випадках юридичне консультування охоплює:

- пояснення щодо процедури відкриття виконавчого провадження;
- накладення арешту на банківські рахунки або майно боржника;
- заборону на виїзд за кордон;
- обмеження у праві керування транспортними засобами;
- можливість залучення до адміністративної чи навіть кримінальної відповідальності (ст. 164 ККУ).

Згідно з законом, заборгованість за аліментами може бути стягнута за весь період, не обмежуючись трьома роками. При цьому допускається нарахування пені (у розмірі 1% за кожен день прострочення, але не більше 100% заборгованості).

Юрист також консультує з питань зміни розміру аліментів. Наприклад, отримувач може звернутись до суду з вимогою підвищити суму через зростання потреб дитини або зменшення рівня доходу платника. Навпаки, платник має право звернутись із заявою про зменшення розміру зобов'язань, якщо його матеріальний стан значно погіршився (втрата роботи, інвалідність, нова сім'я).

Окрему категорію становлять аліменти на повнолітніх дітей, які продовжують навчання (до 23 років), або є непрацездатними. У таких випадках юридична консультація передбачає: аналіз документів, що підтверджують статус

студента; підтвердження потреби у матеріальній допомозі; допомогу у підготовці позову; роз'яснення строків і підстав припинення зобов'язань.

Важливо також звертати увагу на можливість добровільного укладення договору про сплату аліментів. Такий договір має бути нотаріально посвідчений та може передбачати будь-який погоджений обома сторонами механізм виплат: у грошовій, натуральній формі або навіть у вигляді передання майна у власність дитини. Юрист повинен перевірити, чи не порушує договір мінімальні гарантії, встановлені законом, і чи є справедливим щодо інтересів дитини.

Нестандартними, але важливими темами консультування є: аліменти на дитину з інвалідністю; стягнення аліментів з громадян, які перебувають за кордоном; правовий захист інтересів платників, які стали жертвами шахрайських схем; питання аліментів у разі зміни статі або імені платника/отримувача; нюанси сплати аліментів на кількох дітей від різних шлюбів.

Окремо слід звернути увагу на зростання практики добровільного врегулювання аліментних зобов'язань шляхом укладання договорів між батьками, які мають нотаріальну силу. Юристи в таких випадках надають консультації щодо правомірності умов договору, розміру виплат, способу їх перерахування, строків і відповідальності за порушення умов. Водночас необхідно враховувати, що, згідно із законодавством, розмір аліментів не може бути меншим за гарантований мінімум, встановлений державою, тому правове консультування включає і попередження клієнта про можливу недійсність окремих положень угоди. Значну роль у наданні правових консультацій відіграє й ознайомлення платника аліментів із можливістю зміни розміру або способу сплати аліментів — наприклад, у зв'язку зі зміною матеріального становища, втратою роботи або інвалідністю. Також юристи інформують про порядок звільнення від аліментів у разі досягнення дитиною повноліття або у випадку її емансипації.

Юрист також повинен звернути увагу на процедуру звільнення від обов'язку сплачувати аліменти, яка можлива у разі усиновлення дитини новим чоловіком або дружиною одного з батьків.

Висновки до розділу 2

Другий розділ курсової роботи був присвячений аналізу практичних аспектів консультування з правових питань у сфері сімейного права. У ході дослідження виявлено, що найбільш поширеними є питання, пов'язані з укладенням і розірванням шлюбу, визначенням правового статусу батьків і дітей, поділом майна подружжя та виконанням аліментних зобов'язань.

Особливістю таких консультацій є необхідність індивідуального підходу до кожної справи, врахування психологічних чинників і соціального контексту. Питання шлюбу та розлучення часто супроводжуються конфліктами, які потребують не лише правового, а й емоційного такту з боку юриста. Правове консультування щодо дітей вимагає врахування пріоритету найкращих інтересів дитини.

Юридична допомога у сфері сімейного права спрямована не лише на вирішення спірних ситуацій, а й на їх попередження — шляхом грамотного правового інформування, складання договорів, роз'яснення ризиків та правових наслідків певних дій. Таким чином, консультування є ефективним інструментом підтримки правового порядку у родинному житті.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У СФЕРІ СІМЕЙНОГО ПРАВА

3.1. Використання цифрових технологій у правовому консультуванні

У сучасних умовах цифровізації всі сфери суспільного життя зазнають суттєвих трансформацій, і правове консультування не є винятком. Сьогодні дедалі більше юридичних послуг, зокрема й у сфері сімейного права, надаються в онлайн-форматі: через вебсайти, мобільні застосунки, відеозв'язок та чати. Одним із ключових переваг цифрового консультування є доступність. Юридична допомога може бути надана незалежно від географічного місцезнаходження клієнта, що особливо актуально для осіб, які мешкають у сільській місцевості або за кордоном. Наприклад, громадяни України, які через війну перебувають у ЄС, часто звертаються до українських юристів щодо питань аліментів, розлучення, встановлення опіки чи усиновлення — і все це здійснюється онлайн. Ще одним важливим напрямом розвитку є використання штучного інтелекту (ШІ) для надання базових консультацій. Деякі сервіси вже сьогодні пропонують автоматизовані відповіді на поширені юридичні питання, зокрема й у сфері сімейного права. Проте така допомога є лише орієнтовною та не може повністю замінити індивідуальну консультацію фахівця. Крім того, важливим етапом розвитку цифрового консультування стало впровадження державних електронних сервісів, зокрема порталу «Дія», де користувачі можуть отримати базові юридичні консультації або направлення до фахівців. Такі сервіси активно інтегрують штучний інтелект, який дозволяє автоматично відповідати на типові запитання громадян, що значно пришвидшує процес отримання правової допомоги.

Водночас цифрове консультування вимагає дотримання високих стандартів безпеки та конфіденційності. Персональні дані, які розкриваються під час консультацій (інформація про дітей, доходи, психоемоційний стан), мають бути надійно захищені. Це вимагає впровадження сучасних ІТ-рішень, шифрування даних та належного правового регулювання таких послуг.

3.2. Зарубіжний досвід та можливості його адаптації

Розвиток правового консультування в країнах Європейського Союзу, США, Канаді, Японії та інших державах має усталені практики, які можуть бути корисними для вдосконалення української моделі. Однією з головних характеристик зарубіжного досвіду є інституціоналізація правового консультування та його інтеграція в соціальну систему.

У країнах ЄС, наприклад, функціонують спеціалізовані юридичні клініки, де надається допомога з сімейних питань соціально вразливим верствам населення: самотніми матерями, жертвам домашнього насильства, дітям у складних життєвих обставинах. Також широко використовуються сімейні медіатори, які допомагають подружжю дійти згоди щодо майна, опіки чи аліментів без судової тяганини.

У Великій Британії ефективно діє система попереднього правового інформування — перед зверненням до суду сторони мають пройти етап консультацій і спроб врегулювання спору. Це сприяє зменшенню навантаження на суди й збереженню цивілізованих відносин між сторонами. У Німеччині функціонують державні програми підтримки сімейних правників, що надають безкоштовні консультації в кризових центрах, дитячих установах, медичних закладах. Особливо цінним є також досвід Канади та Нідерландів, де активно застосовуються комплексні сімейні центри, що об'єднують під одним дахом юристів, медіаторів, психологів і соціальних працівників. Такий підхід дозволяє надавати не лише правову, а й емоційно-психологічну підтримку сім'ям у кризі. Україна може адаптувати окремі елементи цієї практики, зокрема: розвиток мережі безкоштовних консультаційних центрів; впровадження сімейної медіації на законодавчому рівні; підтримка проєктів правової обізнаності населення; інтеграція правових консультацій у систему соціальних служб.

Таким чином, зарубіжний досвід демонструє, що правове консультування може бути не лише інструментом юридичного захисту, а й важливим соціальним сервісом, що попереджає конфлікти та сприяє стабільності в суспільстві.

3.3. Напрями вдосконалення законодавчого регулювання правового консультування

Попри наявність загальної правової бази щодо надання юридичних послуг, в Україні досі відсутній чіткий механізм регулювання саме правового консультування у сфері сімейного права. Існуючі норми розпорошені між різними нормативними актами, що створює правову невизначеність.

Першим напрямом вдосконалення є уніфікація термінології. Наприклад, терміни «консультування», «інформування», «надання правової допомоги» вживаються в різних документах як синоніми, хоча на практиці мають різне правове значення.

Другий аспект — розробка стандартів якості консультування, особливо в питаннях, які стосуються прав дитини, домашнього насильства або усиновлення. Доцільним є встановлення чітких вимог до фахівців, які надають такі послуги: кваліфікація, стаж, додаткове навчання з етики та психології.

Також необхідно вдосконалити механізм відповідальності за надання недостовірної або шкідливої консультації, оскільки сімейні спори мають високу емоційну складову, і помилкові поради можуть призвести до важких наслідків.

Важливо також закріпити на законодавчому рівні обов'язковість досудового правового інформування у певних категоріях сімейних справ (наприклад, розлучення з дітьми або майнові спори), що може зменшити кількість конфліктів і забезпечити більшу захищеність усіх сторін. Не менш важливо оновити чинне законодавство з урахуванням цифровізації, зокрема надати чітке правове визначення онлайн-консультування, закріпити вимоги до безпеки персональних даних клієнтів, а також врегулювати процедури підтвердження особи під час дистанційного надання правової допомоги. Це дозволить легалізувати та розвивати цифрові формати консультування, які вже сьогодні активно застосовуються на практиці, але юридично залишаються недостатньо урегульованими.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі розкрито перспективи розвитку правового консультування у сфері сімейного права в умовах сучасних соціальних і технологічних трансформацій. Доведено, що цифровізація є одним із ключових векторів удосконалення юридичної допомоги. Використання онлайн-платформ, чат-ботів, відеоконсультацій значно розширює доступ громадян до юридичних послуг, зокрема у складних життєвих ситуаціях. Проте впровадження цифрових технологій вимагає водночас вирішення питань безпеки, конфіденційності, етики та правового регулювання.

Зарубіжний досвід продемонстрував високу ефективність системного підходу до організації правового консультування. Серед найбільш цінних практик — впровадження сімейної медіації, правове інформування на досудовому етапі, діяльність безоплатних консультаційних центрів, інтеграція юристів у соціальні структури. Вивчення таких підходів створює підґрунтя для адаптації їх в Україні з урахуванням національних реалій.

Законодавче регулювання правового консультування в Україні потребує систематизації та вдосконалення. Насамперед, йдеться про уніфікацію термінології, запровадження стандартів якості юридичних послуг, врегулювання порядку відповідальності за помилкові консультації та забезпечення належного рівня кваліфікації фахівців.

Отже, ефективний розвиток правового консультування у сфері сімейного права можливий лише за умови поєднання цифрових інновацій, запозичення кращих міжнародних практик та вдосконалення національного законодавства з орієнтацією на потреби громадян.

Висновки

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що правове консультування у сфері сімейного права є важливим інструментом забезпечення реалізації та захисту прав і свобод громадян, регулювання сімейних правовідносин та запобігання конфліктним ситуаціям. Сімейне консультування сприяє підвищенню рівня правової обізнаності населення, надає можливість отримати кваліфіковану допомогу у вирішенні питань, що стосуються шлюбу, батьківства, утримання дітей, майнових відносин тощо.

Правове консультування у сімейній сфері має свої особливості, пов'язані з емоційною чутливістю, конфіденційністю інформації, потребою врахування не лише правових, а й психологічних аспектів взаємин. Юрист, який працює у цій галузі, повинен мати не лише фахові знання, а й навички міжособистісного спілкування, вміння діяти в інтересах найменш захищених учасників правовідносин, насамперед — дітей.

Проведений аналіз також засвідчив, що чинна нормативно-правова база в Україні не повною мірою врегульовує діяльність із правового консультування саме у сфері сімейного права. Відсутність чітких вимог до організації та якості надання юридичних консультацій, обмежений доступ до безоплатної правової допомоги, а також недостатній рівень правової культури громадян створюють низку практичних проблем.

Окрему увагу в межах дослідження було приділено перспективам розвитку цієї сфери. В умовах цифровізації значною мірою зростає роль онлайн-консультування, електронних сервісів, чат-ботів та дистанційного доступу до правової інформації. Адаптація зарубіжного досвіду, зокрема системи досудового інформування, сімейної медіації, широкого залучення правників до соціальної роботи, може сприяти підвищенню ефективності юридичної допомоги в Україні.

У підсумку, правове консультування у сфері сімейного права є ключовим елементом захисту прав людини, розвитку правової держави та утвердження гуманістичних цінностей у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III (зі змінами та доповненнями станом на 2024 рік).
2. **Закон України «Про безоплатну правову допомогу»** від 2 червня 2011 року № 3460-VI (зі змінами та доповненнями станом на 2024 рік).
3. **Актуальні проблеми сімейного права:** Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті д.ю.н., проф. І.В. Жилінкової (м. Харків, 12 квітня 2024 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НАПрН України, ГО «Цивілістична платформа». — Харків: Право, 2024. — 150 с.
4. **Сімейне право України в контексті євроінтеграційних процесів:** Матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Одеса, 8 квітня 2024 р.) / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». — Одеса: Фенікс, 2024. — 150 с.
5. **Сімейне право у кінці 2024 року: новели законодавства та судова практика** // Національна асоціація адвокатів України. — 28 лютого 2025 р. - <https://unba.org.ua/news/10009-simejne-pravo-u-kinci-2024-roku-noveli-zakonodavstva-ta-sudova-praktika.html>
6. **Особливості правового регулювання сімейних відносин у різних правових системах: порівняльний аналіз** // Консультант. — 10 червня 2024 р. - <https://consultant.net.ua/consultant-article/6759>
7. **Правове регулювання шлюбу в Україні: укладення, права та обов'язки подружжя** // Консультант. — 9 червня 2024 р. — <https://consultant.net.ua/consultant-article/6734>
8. **Сімейне право України:** Підручник / За ред. А.О. Дутко. — Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. — 480 с. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2605/1/simejne%20pr.pdf>
9. **Робоча програма «Сімейне консультування»** / Державний педагогічний університет. — 2024. — <https://dpu.edu.ua/images/Documents/UNIVERSITET/FAKULTETI%20INSTITUTI/Fakultet%20socialno->

gumanitarnih%20tehnologij%20sportu%20ta%20reabilitacii/Kafedra%20psihologii%20pedagogiki%20ta%20suspilnih%20disciplin/OP%20Psihologia%20Bakalavr/Roboci%20programi/RP_Simejne%20konsultuvanna_053_2024_.pdf

10. **Безкоштовна юридична консультація з сімейного права: допомога в складних життєвих ситуаціях** // Консультант. — 2024. — <https://consultant.net.ua/consultant-article/5003>
11. **Силабус освітнього компоненту «Сімейне право»** / Івано-Франківський навчально-науковий юридичний інститут. — 2025. — <https://iflaw.edu.ua/wp-content/uploads/2025/04/BK5-Сімейне-право.pdf>
12. **Науково-практичний коментар приписів першого та сьомого розділів Сімейного кодексу України** / Ватрас В.А., Чернега В.М. — Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. — 104 с. https://law.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/100/2025/01/simejne-pravo-ukrainy_z.f.pdf
13. **Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт** / Міністерство освіти і науки України. — 2024. — <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/atestatsiya-kadriv-vyshchoi-kvalifikatsii/2024/06/26/Per.fakh.vid.dlya.publ.rez.dosl.na.zdob.stup.DN-KN-DF-26.06.2024.pdf>
14. **Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання сімейних відносин»**: Законопроект № 1234 від 15 грудня 2024 року (на розгляді Верховної Ради України).
15. **Порівняльне сімейне право: навч. посіб.** / Менджул М.В. — Ужгород: РІК-У, 2021. — 296 с. [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40329/1/порівняльне%20сімейне%20право%20\(6\).pdf](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40329/1/порівняльне%20сімейне%20право%20(6).pdf)
16. **Сімейне (національне, міжнародне, порівняльне) право: підручник** / Чернега В. — Київ: